

در اهمت موضوع

بررسی و پژوهش

• دکتر عباس قدیمی قیداری
استادیار گروه تاریخ، دانشگاه تبریز

یکی از موانع و دشواری‌های تحقیق انتخاب درست موضوع بررسی و تحقیق است. انتخاب موضوع شاید در نگاه اول بسیار سهل و آسان نماید، اما اهل فن می‌دانند که یکی از حساس‌ترین و مهم‌ترین و اساسی‌ترین مراحل تحقیق، انتخاب درست موضوع است. انتخاب و گزینش یک موضوع به جا و درست، سنجیده و مطالعه شده، یک تحقیق علمی را به سرانجامی مورد تأیید می‌رساند و بر عکس انتخاب نادرست موضوع و عدم دقت در این انتخاب، کار تحقیق را در مراحل بعد با دشواری رو به رو می‌سازد و چه بسا تحقیق را به بیراهم و فرجامی غیرقابل تأیید از دیدگاه علمی برساند. موضوع بررسی و تحقیق گام و مرحله‌ای انتزاعی و مجرد در یک تحقیق نیست که تصور کنیم ارتباطی با گامها و مراحل اساسی دیگر تحقیق ندارد، چه «کشف موضوع درست و پیراسته که در مقاله به ذوانته عرضه می‌شود، وظیفه‌ای است که با نخستین گام‌های پژوهش آغاز می‌شود و فقط آنگاه پایان می‌باید که آخرین واژه نوشته و اصلاح شده باشد». بسیاری از دانشجویان و محققان در تصور خود موضوعی را به جهت تکلیف درسی و یا پایان‌نامه‌ی تحلیلی انتخاب می‌کنند که بعد از مدتی اعتراض می‌کنند در همان مراحل و گام‌های نخست مانده‌اند و نمی‌دانند چه باید بگفتند؟ این توقف در گام‌های بعد، نشانه‌ی پیوستگی تام و تمام موضوع تحقیق با مراحل دیگر تحقیق است، و چیزی نیست که به راحتی بتوان از آن گذر کرد. یکی از علل تحقیقات کم‌مایه و بی‌مایه در دانشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقی همین انتخاب ناسنجیده، غیرعلمی، مطالعه نشده و باری به هر جهت بودن موضوع بررسی و پژوهش است. نظر به اهمیت موضوع در بررسی‌های تاریخی، این نوشتار در صدد طرح دلایل و انگیزه‌ها و شرایط و ویژگی‌های یک موضوع درست و عملی و نیز آفت‌ها و آسیب‌های انتخاب موضوع تحقیق برآمده است.

محقق کسی است که درباره‌ی موضوعی مطالعه و تحقیق می‌کند، جستجو کننده و پژوهشگر و پژوهنده است. محقق و پژوهشگر راستین قبل از ورود به حیطه تحقیق می‌باشد برخی ویژگی‌های او لیه را داشته باشد. توانایی‌های ذهنی و مهارت‌های تحقیق را قبل از ورود به حیطه تحقیق احراز کرده و دغدغه‌ی تحقیق و وقت کافی داشته باشد، و مهم‌تر از همه اهل مطالعه باشد این مساله، مسأله‌ای مهم است که در کتاب‌های روش تحقیق به آن کمتر اشاره شده است، شاید نویسنده‌گان این کتاب‌ها به تصور این که کسی که می‌خواهد وارد تحقیق شود، قطعاً اهل مطالعه هست و نیازی به تأکید درباره‌ی آن نیست، از یادآوری اهمیت مطالعه به آسانی عبور کرده‌اند.

عهده‌ی محقق می‌گذارند، از دلایل ورود به حوزه‌ی تحقیق می‌تواند به شمار آید. نیازهای مالی و درخواست مؤسسات دولتی و غیردولتی نیز از دلایل ورود به حوزه‌ی تحقیق است. چنانکه گفته شد هر کدام می‌تواند آسیب‌ها و آفاتی را به دنبال داشته باشد و تحقیق را از روند منطقی و علمی آن دور سازد. علاوه بر آنچه گفته شد، بارهای محققان در انتخاب موضوع دلایلی چون «تب روز» و «انبات مواضع ایندولوژیک» یا «ارائه نظریه‌ی جدید» را از دلایل و انگیزه‌های تحقیق و انتخاب موضوع می‌دانند. به این معنی گاهی موضوع یا موضوع‌هایی بر سر زبان هاست و شخص می‌خواهد درباره‌ی آن دست به مطالعه بزند. یا عده‌های با انتخاب موضوعی می‌خواهند نظریات سیاسی، مذهبی را طرح و منتشر سازند.

انگیزه‌ها و دلایل ورود به تحقیق رابطه‌ی مستقیمی با شرایط و پیزگی‌های یک موضوع درست و خوب علمی خواهد داشت. موضوع درست، بجا، علمی و سنجیده شرایط و پیزگی‌هایی دارد که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

- ۱- اشراف اولیه به موضوع و چیزی موضوع؛ -۲- محدودیت قلمرو موضوع؛ -۳- موضوع برای بهبود و تکامل علم؛ -۴- دوری از موضوع کلی؛ -۵- تازگی و بکر و نو بودن موضوع؛ -۶- امکان دسترسی به منابع و مأخذ و داده‌ها و اطلاعات؛ -۷- تحقیق‌پذیری و بررسی‌پذیری موضوع؛ -۸- شرایط محيطی؛ -۹- سبقه‌ی دهنی و مهارت؛ -۱۰- ایمان به اهمیت موضوع؛ -۱۱- مسأله‌ی زمان؛ -۱۲- هزینه‌های موضوع بررسی؛ -۱۳- آگاهی از سوابق موضوع بررسی؛ -۱۴- علاقه‌ی درونی محقق.

موارد فوق از اهم شرایط و پیزگی‌های انتخاب یک موضوع درست در تحقیق به شمار می‌رود. محقق قبل از تحقیق، حتماً به واسطه‌ی مطالعه‌ی که دارد، نسبت به گزینش یک موضوع از میان موضوعات مختلف اقدام می‌کند. وقتی موضوع تحقیق را انتخاب کرد، تاحدودی نسبت به چیزی موضوع اشراف پیدا می‌کند. البته این اشراف نسبی هیچ گاه نباید به پیش‌داوری و صدور حکم در همان آغاز بینجامد.

محدودیت موضوع تحقیق یکی از شرایط اصلی انتخاب موضوع و از پیزگی‌های مهم آن است. موضوع تحقیق می‌بایست جزوی بوده و از نظر زمانی و مکانی محدود گردد. اگر گستره‌ی زمانی و مکانی و محتوایی موضوع بررسی و پژوهش وسیع باشد، تحقیق از کلیات و سطح فراتر خواهد رفت و بیشتر حالت یک تحقیق افقی را خواهد داشت. محدود ساختن موضوع به زمان و مکان و نیز محدود کردن جغرافیای محتوایی پدیده‌ی مورد بررسی، سبب می‌شود ابعاد و زوایایی مختلف موضوع شناسایی و کاویده شود و جنبه‌های مختلف آن مورد توجه قرار گیرد. امروزه موضوعات تحقیق که مسأله‌محور هستند، عمدتاً جزوی و محدود هستند. البته «کلارک» معتقد است موضوع کلی با زمینه‌ی وسیع در آغاز تحقیق انتخاب و به ترتیج دامنه آن محدود گردد.^۲ ولی عده محققان موضوع خرد و محدود به‌ویژه در حوزه‌ی تحقیقات علوم انسانی را توصیه می‌کنند. به‌ویژه آن که امروزه با کمک علوم معین تاریخی و دانش‌های بین‌رشته‌ای و طرح نظریه در تحقیقات تاریخی، انتخاب موضوع محدود و تعریف شده، تحقیقی عمودی و رُفایی را در بی خواهد داشت.

به عقیده نویسنده‌گان «پژوهشگر نوین» محدود کردن موضوع اگرچه دشوار است، مزیتی هم دارد و به پژوهشگر خسته که با این‌جهی از یادداشت‌ها و تصورها گرفتار است، ارمغانش می‌دهد. هیچ نویسنده‌ای نمی‌تواند «همه چیز را بگوید» هیچ‌کس نیز از او چنین چیزی را نمی‌خواهد.^۳ به نوشته‌ی فرخزاد

باید گفت با نهایت تأسف، برخی کسانی که به هر دلیل وارد حیطه‌ی تحقیق می‌شوند، مهارت‌های تحقیق را به درستی نمی‌دانند و با وجود آموزشی که می‌بینند، گاه در عمل می‌مانند. استفاده‌ای ناصحیح از اینترنت که به جای خود یکی از عوامل شتاب‌دهنده و آگاهی‌بخش در تحقیق است و نیز امتحانات تستی و دهه‌ی عامل دیگر سبب می‌شود که بارهای تحقیقات مایه‌ی علمی چندانی نداشته باشد. کسی که اهل مطالعه باشد، قطعاً به واسطه‌ی مطالعه‌ی مستمر موضوعات فراوانی در ذهن خواهد داشت و ذهن او را متشغول خواهد کرد، کتاب‌شناس و منبع‌شناس قابلی خواهد بود و با موضوع یا موضوعات فراوانی زندگی خواهد کرد. بنابراین مهارت‌های مطالعه و تحقیق مقدمه‌ای برای ورود به حوزه‌ی تحقیق است که نخستین گام آن انتخاب موضوع است. گامی که به نظر بسیار پیش‌پاگفته و سهل می‌نماید. اما یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین و اساسی‌ترین مراحل تحقیق است که پیوستگی تمام با مراحل دیگر تحقیق و فرجام تحقیق دارد. بنابراین انتخاب موضوع با مطالعه رابطه و پیووند عمیق دارد، بر اساس دیدگاهی «مطالعه امکان آشایی با نظریه‌ها و تجارب دیگران و حاصل کاوش‌ها و شناخت‌های دیگر دانشمندان و صاحبان آثار را فراهم می‌کند. در واقع مطالعه راهی است برای ورود به مخزن معلومات و قلمرو معرفتی و شناختی نوع بشر در تمام زمینه‌های خاص، محقق با مطالعه‌ی آثار دیگران با مسائل تحقیقاتی که آن‌ها پیشنهاد داده‌اند، آشنا می‌شود و در صورت علاقه‌ی می‌تواند آن‌ها را موضوع تحقیقات خود قرار دهد.^۴» پس مطالعه‌ی مهارتی است که محقق در هر درجه و رتبه‌ای می‌باشد با اینکا به آن به حیطه‌ی تحقیق و گام نخست تحقیق یعنی انتخاب موضوع قدم بگذرد. مطالعه‌ی مستمر و علمی ثابت می‌کند که برخلاف تصور برخی، موضوعات تحقیق و بررسی فراوان و پایان‌نایزی هستند و بی‌دانشی و محدود بودن حوزه‌ی مطالعه‌ی ما، سبب می‌شود تصور کنیم موضوعات بررسی و پژوهش تمام شده است.

یک عمر می‌توان سخن از زلف یار گفت / دریند آن مباش که مضمون نمانده است.^۵

هر محققی با انگیزه‌ها و دلایل خاصلی وارد تحقیق می‌شود و موضوعی را برگزیند. با فرض داشتن مهارت‌های تحقیق و مطالعات مناسب، می‌توان مورد ذیل را با عنوان انگیزه‌ها و دلایل مطرح ساخت:

- ۱- کنجکاوی و علاقه شخصی؛ -۲- تکلیف درسی (مقاله در سلطح تحصیلات تکمیلی، پایان‌نامه، رساله)؛ -۳- وظایف آموزشی و پژوهشی (اجبار مؤسسات دانشگاهی و پژوهشی)؛ -۴- نیازهای مالی؛ -۵- درخواست مؤسسات دولتی و غیر دولتی

هر کدام از این موارد پنج گانه می‌تواند انگیزه و دلیلی برای تحقیق و انتخاب موضوع تحقیق باشد و هر کدام از این موارد خود می‌تواند آسیب‌ها و آفاتی را نیز به دنبال آورد. کنجکاوی‌های علمی و علاقه شخصی و انگیزه‌های درونی یکی از مهم‌ترین انگیزه‌ها و دلایل ورود به تحقیق و نیز موقفيت نهایی تحقیق است. گاهی محقق و پژوهشگر به خاطر علاقه خانوادگی، علاقه زادبومی و عشق به تحقیق وارد حوزه‌ی تحقیق می‌شود و می‌خواهد بر دامنه‌ی آگاهی از یک موضوع اضافه نماید یا یک موضوع نو و جدید را مطرح سازد. تکلیف درسی که عمدتاً در مقالات دانشجویی، پایان‌نامه‌ها یا رساله‌ها تجلی پیدا می‌کند، از دلایل ورود به حوزه‌ی تحقیق و انتخاب موضوع است. گاهی نیز وظایفی که از سوی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی بر

موضوع می‌بایست ماهیت تحقیق‌پذیری و بررسی‌پذیری را دارا باشد. علاوه بر شرایط فرهنگی حاکم بر فضای موجود، موضوع خود قابلیت تحقیق علمی و عقلانی را داشته و موانع فرهنگی، اجتماعی در آن دخالت نداشته باشد.

بررسی و پژوهش

موضوع کرد.^{۱۰} اهمیت بنیادی و اساسی منابع و شواهد در موضوع بررسی به حدی است که به عقیده‌ی کلارک در شرایط فقدان شواهد کافی، پژوهشگر می‌بایست که خود را نیمه‌تمام گذارد و به موضوع دیگری بپردازد.^{۱۱}

از دیگر شرایط ویژگی‌هایی موضوع بررسی مناسب، قابلیت بررسی و تحقیق موضوع است. به عبارت دیگر، موضوع می‌بایست ماهیت تحقیق‌پذیری و بررسی‌پذیری را دارا باشد. علاوه بر شرایط فرهنگی حاکم بر فضای موجود، موضوع خود قابلیت تحقیق علمی و عقلانی را داشته و موانع فرهنگی، اجتماعی در ن دخالت نداشته باشد.

شرایط محیطی نیز در انتخاب موضوع بررسی مؤثر است. به گفته‌ی مؤلفان «روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی»، «وضعیت و احوال اجتماعی محیط بر هر علم در تعیین رجحان‌ها و علاقه‌های محققان تأثیر غیرقابل انکار دارد.^{۱۲}» گاهی شرایط فرهنگی و ارزش‌های اجتماعی -فرهنگی در شکل‌گیری موضوع مؤثر هستند. گاهی نیز جریان‌های «متغیر سیاسی و یا اداری» و «فرهنگ غالب محیط» به انواعی از موضوعات پژوهشی بیشتر توجه می‌کنند.^{۱۳} شرایط سیاسی و یک‌نژادی حاکم بر محیط از مسئلی است که به ویژه بر شکل‌گیری موضوع بررسی در حوزه‌ی علوم انسانی و تاریخی تأثیر غیرقابل انکاری دارد. سابقه‌ی ذهنی و مهارت‌های فردی و ایمان به اهمیت موضوع و نیز مسأله‌ی زمان و هزینه‌های مادی موضوع انتخابی برای تحقیق نیز از شرایط مهم تحقیق و انتخاب موضوع است که عدم توجه به آن در روند تحقیق مشکلات و دشواری‌هایی را بیچار خواهد کرد. به ویژه توان فکری و ذهنی اگر در کنار علاقه و تمایل شخصی پژوهشگر قرار گیرد، موضوع تحقیق و بررسی سیار سنجیده و علمی و درنهایت تحقیق و پژوهش با سلامت علمی به مقصد خواهد رسید.

نکته‌ی بسیار مهم در انتخاب موضوع پژوهش، پیشینه‌ی موضوع و آگاهی از سوابق موضوعی بررسی است که بسیاری از پژوهشگران در ابتدا و یا در میانه‌ی کار با آن مواجه می‌شوند و گاهی موجب یأس و افسردگی و تکراری شدن موضوع می‌گردد. با اذعان به اینکه «هیچ محققی نسبت به هیچ موضوع تاریخی حق اتحصالی ندارد.^{۱۴}» تکراری بودن موضوع بررسی به خودی خود مشکل افرین با نقطه‌ی منفی نیست، اتفاقاً آگاهی از سوابق موضوع ضرورتی تمام در انتخاب یک موضوع درست و سنجیده دارد و به نوشته «سلبیز» و همکاران او در کتاب «روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی»: «هرقدر تعداد ارتباط‌ها و پیوستگی‌های ممکن بین یک مطالعه و مطالعات قبلی و یا نظریه‌های موجود بیشتر باشد، اهمیت و سهم مطالعه در بسط داشت آدمی بیشتر خواهد بود.^{۱۵}» صرف این که ممکن است موضوعی در یک زمان واحد

موضوع تحقیق گسترد و فراگیر «تصویری خام و مخصوص محیط‌های عقیمانده فرهنگی است و در اغلب موارد این گونه موضوعات غیرعملی و دور از نیاز است.^{۱۶}» معمولاً برای گزینش موضوعی مناسب و عملی پژوهنده ناگزیر است با دخالت دادن همه‌ی عوامل مؤثر موضوع را تا حدودی که امکانات و شرایط متفاوت اجازه می‌دهد محدود و محدودتر نماید. «محدود کردن موضوع، یعنی جدا کردن بخش کوچکی از یک مجموعه‌ی بزرگ پیچیده» و اصولاً محدود کردن موضوع مانع است اساسی برای بلنپروازی و انتخاب موضوعی که انجام دادن آن از عهده و فرصت پژوهنده خارج است، به گفته‌ی فوراستیه: «هنر تحقیق در این است که شخص حدود و قایعی را که می‌خواهد به مطالعه‌ی آن بپردازد، دقیقاً تعین نماید.^{۱۷}» به نوشته‌ی فائم مقامی: «محقق هر اندازه که می‌تواند باید قلمرو پژوهش خود را تنگتر نماید تا فرصت بیشتری برای تعمق و تحلیل مطالب داشته باشد و هم کار او به پایان و نتیجه مطلوب و قاطع برسد.^{۱۸}»

موضوع تحقیق می‌بایست یا ابتکاری و نوجوانانه باشد و یا تاییدی و نوگسترانه.^{۱۹} موضوعی که بتواند دامنه‌ی آگاهی از یک پدیده را افزایش دهد، به بهبود و تکامل وضع شاخه‌ای یا باخشی از یک زمینه‌ی علمی مساعدت نماید. موضوعی که یا تازه و بکراست و یا در راستای تأیید و اضافه نمودن آگاهی‌های به تحقیقات پیشین. اما نکته‌ی مهم در این جا، ابتکاری، نو، بکرا و تازه بودن موضوع است. بسیاری از محققان بر تازه و بکرا بودن موضوع بررسی و تحقیق تأکید دارند و آن را از شرایط ویژگی‌های یک تحقیق علمی برمی‌شمارند.^{۲۰} اما نقطعی مقابله این دیدگاه، تازگی داشتن موضوع در برخی موارد را مناسب پژوهش نمی‌داند. بر اساس این دیدگاه، موضوع تازه در عمل با مشکل مواجه خواهد شد؛ زیرا هنوز به اندازه‌ی کافی فرصت نبوده است تا کارشناسان و متخصصان نظراتی درباره‌ی آن ابزار کنند و به همین دلیل متونی هم ایجاد نشده است که پژوهنده از آن‌ها بهره بگیرد. به ویژه در بررسی‌های تاریخی باید این مسأله را در نظر گرفت. تازگی داشتن موضوع برای بررسی‌های فنی و تجربی مثبت تلقی می‌شود؛ اما برای بررسی‌های تاریخی صدق نیست.^{۲۱}

امکان وجود منابع و مأخذ یا منابع اطلاع‌دهنده از عوامل مؤثر در شکل‌گیری موضوع به شمار می‌رود. در بررسی‌های کتابخانه‌ای و تاریخی وجود منابع نوشتناری و اطلاع‌دهنده در حدی که پژوهشگر بتواند از میان آن‌ها آگاهی‌ها و داده‌های لازم و کافی و معتبر را گرد آورد، به تنهایی عامل تعیین‌کننده به شمار می‌رود. به طوری که بدون وجود آن اصل بررسی کتابخانه‌ای متنفی می‌شود.^{۲۲} موضوع بررسی و پژوهش با منابع و مأخذ رابطه‌ای دوسویه دارد، چه «بدون موضوع نمی‌توان انتخاب مأخذ کرد و بدون مأخذ هم نمی‌توان انتخاب

از سوی دانشجو و حتی خود دانشگاه و نیز امتیازی که از قتل پایان نامه یا رساله نصیب برخی افاده می شود ممکن است انتخاب موضوع را تحت تأثیر قرار دهد و این خود گاهی جریان تحقیق را چنانکه اشاره کردیم، به بیراهه و انحراف می کشاند.

از سوی دیگر، نیاز مالی که خود از انگیزه های تحقیق و انتخاب موضوع تحقیق است، اگر با پاره ای کنترل ها و ملاحظات علمی همراه نباشد خود می تواند از آسیب های جدی موضوع تحقیق به شمار آید.

در نهایت از دیدگاه روش تحقیق امروزی، انتخاب موضوع سنتی، جزئی، زرفایی و عمومی، روشن و مسأله محور و محدود اصل پایه ای و نخستین یک تحقیق آکادمیک و علمی و با ساختار منطقی و روشنمند به شمار می رود.

پنجه

۱. بارزان، ژاک و هنری ف. گراف، پژوهشگر نوین، روش پژوهش و گواش، ترجمه محمد خیام دار و مریم جبار، تهران، سمت، ۱۳۸۵، ص ۲۱.

۲. حافظانی، محمدرضا، مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران، سمت، ۱۳۸۵، ص ۸۷.

۳. صائب تبریزی، به نقل از: بیوک محمدی، درآمدی بر روش تحقیق کیفی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۷، ص ۴۴.

۴. محمدی، همان، ص ۴۴.

۵. فخرزاد، پروین، راهنمای پژوهش تاریخی (کتابخانه ای)، تهران، طهموری، ۱۳۸۴، ص ۲۳۸ - ۲۳۹.

۶. همان، ص ۲۴۰.

۷. کلارک، کیتسن، مقدمه ای بر روش تحقیق در تاریخ، ترجمه اولس آوسیان، تهران، اساطیر، ۱۳۶۲، ص ۳۰.

۸. بارزان، همان، ص ۲۱.

۹. آربیور، امیرحسین، اینین پژوهش، تهران، گستره، ۱۳۷۸، ص ۲۶.

۱۰. فخرزاد، همان، ص ۲۴۶.

۱۱. قائم مقامی، جهانگیر، روش تحقیق در تاریخ نگاری، تهران، دانشگاه ملی ایران، ۱۳۵۸، ص ۱۲.

۱۲. آربیور، پیشین، ص ۲۶.

۱۳. قائم مقامی، پیشین، ص ۱۱.

۱۴. فخرزاد، همان، ص ۲۴۱.

۱۵. همان، ص ۲۳۹.

۱۶. موحد، ضیاء، البته واضح و میرهن است که... رساله ای در مقاله نویسی، تهران، نیلوفر، ۱۳۸۷، ص ۲۴۷.

۱۷. کلارک، همان، ص ۲۹.

۱۸. سلیز و دیگران، روش های تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه خسرو مهندسی، تهران، دانشگاه تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی، ۱۳۴۴، ص ۲۷، به نقل از فخرزاد، همان، ص ۲۳۹ - ۲۴۰.

۱۹. فخرزاد، همان، ص ۲۴۰.

۲۰. کلارک، همان، ص ۲۴۰.

۲۱. سلیز و دیگران، همان، ص ۲۵ به نقل از فخرزاد، همان، ص ۲۴۱.

22. L. Sue Baugh, How to write term papers and reports, 1993, P: 17

۲۳. رفعی پور، فرامرز، موضع رشد علمی ایران و راه حل های آن، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۱، ص ۱۳۲.

توسط دو نفر انتخاب شده باشد، نمی تواند موضوع بررسی را متناسب نماید، زیرا ممکن است روند تحقیق، ابعاد و زوایای موضوع بررسی و نتایج آن متفاوت باشد. علاوه بر این موضوع بررسی ممکن است قبل از توسعه شخص یا شخص دیگری کار شده باشد، در این صورت پژوهشگر می بایست موضوع بررسی را به پژوهشی نوگسترانه و انتقادی هدایت نماید.

اغلب کسانی که با تحقیق و پژوهش سر و کار دارند و یا متدها و روش های را برای روش تحقیق در حوزه های مختلف و به ویژه انتخاب موضوع در زمینه خاصی توصیه می کنند، علاقه ای درونی پژوهشگر به موضوع را در زمرة شرایط و ویژگی های اصلی انتخاب موضوع عنوان می کنند. بدینه است موضوعی که از تمایل و علاقه ای درونی و شخصی پژوهشگر دور باشد، به نتیجه هی مثبتی خواهد رسید. با فرض وجود برخی شرایط و ویژگی های اساسی در انتخاب موضوع، اگر علاقه و تمایل شخصی نباشد، موضوع در نهایت آن چنان که باید و شاید مورد پژوهش و تحقیق علمی قرار خواهد گرفت.

موضوعی که با علاقه و تمایل و خواست درونی پژوهشگر همراه شود و با ارزش ها و زمینه های فکری نیز گرایش های او همخوانی داشته باشد، روند تحقیق و پژوهش بالذت و جذابیت همراه خواهد شد. به گفته هی «ال سو با» هرگاه موضوعی برای پژوهشگر جاذبیت نداشته باشد، علاوه بر این که نتیجه هی مثبتی را خواهد داشت «نارضایتی پژوهند و بی علاقه ای او نسبت به موضوع از خلال نوشت های وی کاملاً هویدا خواهد بود.^{۲۲} علاقه ای پژوهشگر به داده و به تحقیق جان و زندگی خواهد داد.

آنگیزه ها، دلایل و شرایط و ویژگی های انتخاب موضوع برای یک تحقیق علمی، هر کدام می تواند حاوی آفت ها و آسیب هایی نیز باشد که در ضمن بحث از انگیزه ها و شرایط موضوع به پاره ای از آن ها اشاره شد. کمتر اتفاق می افتد

که یک موضوع تمام شرایط را احراز کرده باشد، البته این به این معنی نیست که یک موضوع بررسی تا وقتی تمام شرایط و ویژگی ها را نداشته باشد، نیاید انتخاب و مورد تحقیق قرار گیرد. اتفاقاً اگر موضوعی واحد برخی ویژگی ها و شرایط اساسی باشد، باید در انتخاب آن تردید کرد. بنابراین در حوزه انتخاب موضوع تحقیق نایاب آرمانی عمل کرد و البته باید در نظر داشت که جدیت و سواسی علمی لازمه انتخاب موضوع تحقیق است.

علائق و تمایلات شخصی در انتخاب موضوع اگر رنگ تعصبات قومی و قبیله ای، زادبومی و پیوستگی های خانوادگی بگیرد، در نهایت کار تحقیق را با مشکلاتی مواجه خواهد ساخت. باید در نظر داشت که تمایلات و عالیق شخصی به تنهایی نمی تواند در انتخاب موضوع مؤثر باشد، می بایست پژوهشگر توان ذهنی و قدرت فکری تحلیل و تجزیه مواد مربوط به موضوع را نیز داشته باشد. افزون بر این، موضوعاتی که توسط سازمان ها و مؤسسات پژوهشی مطرح می گردد، محدودیت های خاص خود را نیز به دنبال دارد. معمولاً جدا از محدودیت زمانی در این گونه موارد مسئله روابط نیز مهم است که موضوع و کار تحقیق را تحت الشعاع قرار می دهد.

گاهی نیز موضوع تحقیق و خود تحقیق به ویژه در فضای دانشگاهی گرفتار «بازی علمی» می شود که واقعاً معلوم نمی کند یک پژوهشگر چرا درباره فلان موضوع کار می کند؟ یا فایده ای آن برای علم و کشور و یا بشریت چیست؟ چه بسا انگیزه ای اصلی در این موارد، افزایش تعداد مقالات و کتب است.^{۲۳} محدودیت حوزه های تحقیقاتی مجلات، تمایل به فارغ التحصیلی سریع